

Eijkman aan Pijnappel

Jan van Nassuastraat 64

't Hage, 6 december 1897

Hooggeleerde Collega!

Aangenaam was mij uw schrijven, dubbel aangenaam omdat er mij uit blijkt, dat van Dieren - zooals ik ook verwachten mocht - er niet in slaagde zich schoon te wasschen, ten minsten niet tegenover het oordeel van onpartijdigen, die zich niet door zijn geschetter lieten imponeren en meeslepen. Ik zou ook op al zijn beschuldigingen te mijnaart het stilzwijgen bewaard hebben, aangezien ik hem zijn goedkope triomfen bij een leekenpubliek gaarne gun, als het mij niet gebleken was uit Prof. Fokker's aankondiging dat die - hoewel indertijd mijn laatste studie over de hoenderziekte gerefereerd hebbende en dus geacht kunnende worden op de hoogte te zijn - onder de suggestie van Van Dieren geraakt was en mij dingen toeschreef, lijnrecht in strijd met hetgeen ik gezegd had.

Ik heb geen lust mij in den eindeloozen strijd te wikkelen met een veelprater zonder eind, maar het kon mij niet anders dan welkom zijn dat van onpartijdige zijde, de wijze, waarop hij strijd voert, gegispd wordt. In verband met mijn bewering, dat wie Van Dieren contrôleert, hem telkens op scheeve voorstellingen en onjuiste of halve citaten zal betrappen, ben ik ook gaarne bereid U van mijn zijde zooveel mogelijk in de gelegenheid te stellen die contrôle uit te oefenen. Ik zend U dus de tot dat doel noodige litteratuur (Van Dieren's beiden boeken zult U wel in bezit hebben?) en geef U de noodige aanwijzingen om onnoodige moeite en tijdverlies van uw zijde te voorkomen.

Omtrent mijn aandeel in de beri-beri kwestie ontstaat door Van Dieren's toedoen zoo zoetjes aan een legende en hetzelfde geldt voor zijn eigen aandeel. *Hij* heeft alles al in 1887-88 voorspeld, bij *mij* dateert alles wat op de rijstvoeding betrekking heeft uit den jongsten tijd. Ik wees er reeds op, dat ik van '89 af het recht heb om in de rijstkwestie als zelfstandig onderzoeker mede te praten, en dat ik mij nimmer en nergens een voorstander van de rijstvergift-hypothese heb betoond.

De wijze waarop Van Dieren ten mijnen aanzien alles dooreenhaspelt, maakt het bijna niet mogelijk hem bij de weerlegging op den voet te volgen. Den eene keer verwijt mij mij dat ik nog altijd de identiteit der kippenziekte en der beri-beri betwijfel (wel te verstaan, *niet*: ontken) den anderen keer bewijst hij mijn inconsequentie, door er op te wijzen, dat uitspraken door mij gedaan enerzijds ten aanzien van de kippenziekte, anderzijds ten aanzien van de beri-beri niet met elkaar kloppen.¹ Een derde maal eindelijk gaat hij zelf de identiteit, die hij aannam zoo lang hij haar kan gebruiken, over boord werpen, zoodra de resultaten der kippenproeven (met name die met *versch* gepelde rijst) niet in zijn kraam te pas komen.²

Ik heb in mijn laatste stukje gezegd, dat ik weldra mijn standpunt in de kwestie zelf denk uiteen te zetten bij gelegenheid dat ik de proeven bij de Japansche en Indische marine bespreek. De studie dezer proeven heeft mij geleerd, dat zij volstrekt niet zo betrouwbaar zijn als Van Dieren ter wille zijner vooropgezette mening aanneemt. Het stuk zal echter te uitvoerig worden om in het *Geneeskundig Tijdschrift* plaats te vinden, ik zal het waarschijnlijk in het *Indisch Geneeskundig Tijdschrift* inzenden en er misschien een extract van maken voor het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* hier en daar. Mijn standpunt nu laat zich in 't kort als volgt schetsen:

In 1888 controleerde ik de bevindingen van Pekelharing en Winkler en vond wel in het bloed der lijders niet zelden, een uit morphologisch oogpunt eigenaardige, microbe, slaagde er echter niet in ze te kweeken. Ik telde mij bij het onderzoek op het standpunt,³ dat beri-beri zeer waarschijnlijk een infectieziekte is. Men kan hier noch een eigen theorie van mij in zien, noch iets anders dan een poging om een waarschijnlijk zijnde theorie nader op de proef te stellen. Men zou evengoed kunnen zeggen dat een rechter, die zich bij het onderzoek op het standpunt stelt dat de aangeklaagde schuldig is, inderdaad daarmede diens schuld proclameert. Het feit dat men *onderzoekt*, bewijst wel, dat men het bewijs nog niet geleverd acht. De zaak is, dat men er in een laboratorium maar niet op los kan onderzoeken, zooals aan de schrijftafel, maar dat men een houvast moet hebben, een werkhypothese. Andere mogelijkheden worden daarmee volstrekt niet uitgesloten, maar men moet zich bij een experimenteel onderzoek nu eenmaal leren beperken. *Qui trop embrasse etc.*⁴ Ik liet er dan

¹ B.b.R. blz. 121, 132. P.h., 1e deel, 1889, blz. 334; 2e deel, 1895, blz. 132.

² K.V.R., blz. 132. *NTvG*, blz. 986; *NTvG*, blz. 990.

³ en niet: *meening* (B.b.R., blz. 98)

⁴ Jaarverslag over 1888, blz. 76.

ook op volgen: “In meer dan één richting tegelijk te onderzoeken kwam ons bovendien [met het oog op de uitgebreidheid van het onderwerp, onraadzaam voor]”⁵. Dit verzwijgt Van Dieren echter. Dat ik ook de voeding niet uit het oog verloor, bewijst wel mijn opmerking over de beri-beri op Banka. Dat de oorzaak der ziekte niet te zoeken was in *eenig schadelijk bestanddeel* in het voedsel voorkomende, deze leering trok ik uit de bevinding, dat bij gelijke voeding (de rijst van de verschillende mijnen werd zelfs met hetzelfde schip aangevoerd) in de eenemijn wel, in de andere geen beri-beri voorkwam. In *Kantteekeningen op Vorderman’s rapport* maakt Van Dieren hiervan (3) dat ik het in ’90 uitgesloten achtte dat in de voeding de oorzaak der beri-beri gelezen zou zijn. Hier wordt dus “enig schadelijk bestanddeel” eenvoudig weggemoffeld.

Ik ben *nog* van meening dat er geen rijstvergift in het spel is, ben dus volstrekt niet inconsequent. Aanstonds zal ik daarop terugkomen, om de juiste chronologische volgorde niet te verstoren.

Nu komt het gegoochel van Van Dieren met mijn beschouwingen over het “onderzoek der omgeving” enz. U zult zich kunnen overtuigen, dat ik er niets te veel van gezegd heb (zie ook *Kantteekeningen op Vordermans rapport*, p. 61-62).⁶ In mijn Jaarverslag over 1889 niets van belang over beri-beri (blz. 250), doch ’t eerste stuk over P.h. (295). Ik concludeer alleen met zekerheid dat de hoenderziekte door voeding met gekookte rijst geprovoceerd wordt (331). Ik vermoedde wel een vergift, maar geen dat in de rijst voorhanden was, op ’t oogenblik dat zij gegeten werd. Hier hadden alle hypothesen vrij spel en ik zei dan ook kortelings: Van Dieren kon er feiten aan ontleenen, die voor zijn opvatting pleitten, hoewel die ook anders konden worden uitgelegd (*Geneeskundig Tijdschrift*, 2e dl., p. 898) - Over verband P.h. en beri-beri zie later. In [het] Jaarverslag over 1890 weerleg ik de opvatting dat de oorzaak der ziekte in ’t water zou schuilen, zooals Fiebig beweerde (blz. 8 en verder). In [het] Jaarverslag [over] 1891, over de path. anatomie van P.h. hier verder van geen belang. In die van ’92 tot en met ’94 evenmin iets bizonders, dan alleen dat het volgend jaar (’95) een mededeeling over P.h. tegemoet is te zien, benevens een zeer voorzichtig gesteld bericht over de toepassing bij beri-beri (*Jaarverslag*, 1894, blz. 14). Dan komt de 2e mededeling over P.h., die U bekend is. Als ik naar het voorbeeld van Fokker mijn meening omtrent de aethiologie in extract wilde weergeven, zou die kunnen luiden: Een autoinfectie die door het direct intermediant van het zetmeelhoudend voedsel tot intoxicatie leidt. Ik heb echter om niets te prejudiceeren het woord *autoinfectie* niet gebruikt, maar alleen gesproken van giftproductie uit het voedsel onder inwerking van mikroörganismen. Ik bezig het nu alleen wegens de tegenstelling tegenover spontane infectie. Mijn bedoeling met spontaan was de volgende. Ik voorzag de tegenwerping (die later ook inderdaad gemaakt is, onder andere door Kessler en Vorderman), dat mijn kippen onder den invloed van de onvoldoende voeding meer vatbaar geworden zouden zijn voor de ziekte en dat deze dus eenvoudig haar oorsprong

⁵ Zie: *Geneesk. Tijdschrift voor Ned.-Indie*, 1888, dl. 29, blz. 76; *NTvG*, 19.2.1897, blz. 277.

⁶ Jaarverslag Lab. 1888, blz. 85.

dankte aan de omgeving waarin de dieren verkeerden, met andere woorden, de dieren waren in een omgeving waar beri-beri voorkwam en ze hebben nu eenvoudig beri-beri gekregen, de voeding was niets anders dan een predisponerend moment. Vroeg men nu, waar kwam de infectie dan vandaan, zoo kan het antwoord luiden: dat moeten wij in 't midden laten. Om deze gevolgtrekking weer te geven, sprak ik van spontane infectieziekte. Ik wilde daar niet aan, voornamelijk met het oog op de waarneming dat de hoenders met aardappelmeel gevoederd in die zgn. geïnfekteerde omgeving niet ziek werden. Deze werden dan toch enigszins gebrekkig gevoed. Van den anderen kant zag ik de ziekte bij goede voeding (vleesch en indische zetmeelsoorten) toch optreden. Een infectieve ziekte, dat wil zeggen, een waarbij het infectieerend agens van het zieke dier uit ging, wilde ik ook niet aannemen, omdat ik de ziekte evengoed verwekken kan als ik mijn kippen met rijst, dago, enz. voederde in een omgeving waar nog geen ziek dier geweest was. "Spontaan" omvatte dus de overblijvende mogelijkheid, na die van autoinfectie en van infectie van dier op dier.⁷ Door nu *spontaan* en den geheele bijzin weg te laten, kwam Van Dieren tot de interpretatie, dat ik het *onwaarschijnlijk* vond dat de polyneuritis der kippen veroorzaakt zou worden door een infectie (in het algemeen) die alleen vat zou hebben op dieren enz.

Ik zou in tegendeel kunnen zeggen, dat het volgens mijn waarschijnlijk is, dat de kippenziekte berust op autoinfectie, waarbij de voeding een onmisbare schakel vormt in den keten van oorzaken en gevolgen, die met het optreden der ziekte wordt afgesloten.

Het pleidooi van Van Dieren voor de overbodigheid van "spontaan" is eenvoudig onzinnig. Niets komt "vanzelf" en men zou dus wel het woord spontaan uit alle woordenboeken kunnen schrappen. Ik heb het woord gebruikt, in de zin van: zonder nader bekende oorzaak.

Het weglaten van den bijzin is nog minder te verdedigen: "*Het spreekt*" volstrekt niet "*vanzelf*" dat wanneer een bepaalde wijzen van voeding een infectieziekte provoceert, zij dit alleen kon doen door een predispositie te weeg te roepen. Uit mijn hierboven gegeven toelichting blijkt het tegendeel.

Van Dieren wil ook maar niet toegeven dat correct citeren niet bestaat in het corrigeren (zoogenaamd) van citaten. Als eerste eisch van betrouwbaarheid mag, dunkt mij, gesteld worden, dat men letterlijk citeert zonder iets weg te laten, zoodra men van aanhalingstekens gebruik maakt. Zijn wijze van doen doet mij denken aan Benjamin Franklin's verhaal van den eerzamen hoedemaker, U zeker wel bekend. Deze had op zijn uithangbord laten schilderen: 'Mr. Schripps (de naam kan ook een andere zijn, dat herinner ik mij niet) maakt en verkoopt alle soorten hoeden'. Al spoedig kwam er een "taalgevoelige" klant opdagen, die dat "alle soorten van" totaal overbodig vond. Toegestemd, die woorden worden weggelaten. Doch al spoedig kwam er een tweede klant met de snuggere opmerking dat wie hoeden maakt ze natuurlijk ook wil verkopen. De woorden *en verkoopt* kwamen dus als totaal overbodig te vervallen. En zoo ging het door tot onze vriend, die nog wel zoo in zijn nopjes was over het

⁷ Ook infectie door het voedsel was niet uitgesloten, wel minder waarschijnlijk, daar ook het gekookte voedsel [enkele woorden onleesbaar]

taalgevoel zijner klanten, ten slotte met schrik bespeurde dat er helemaal niets meer op zijn uithangbord stond. -

Een typisch staaltje van zijn hebbelijkheid is ook het citaat van een citaat op blz. 991 *Geneeskundig Tijdschrift*. Hij laat daar bij het bespreken van mijn noot op blz. 898 weg: “beweerd” -. Daardoor doet hij het voorkomen alsof ik de twee citaten in die noot tegenover elkander stelde, terwijl zij beide dienen voor hetzelfde doel, namelijk ter illustratie eener te boute beweesing, die ik hem *in de tekst* voorhoud.

Overigens zal Van Dieren met zijn taalgevoel de betekenis van het bepalend lidwoord toch wel kennen en dus ter dege weten dat het niet hetzelfde is of men zegt “er bestaat verband” of dat men spreekt van “*het* verband”.

Het verband dat *bestaan moest* heeft hij *stellig* en *zeker* in ‘88 nog niet aangegeven, want hij durfde omtrent den aard van dat verband nog zelfs geen vermoeden te uiten. -

Ik kom nu op hetgeen ik gezegd heb aangaande de betrekking tusschen de kippenziekte en de beri-beri.

Reeds in P.h. 1^e stuk schreef ik: “Er zijn geen feiten bekend die er toe *dringen* van het ontstaan der beri-beri zoo *onmiddellijk* in verband te brengen met de voeding als het geval bleek te zijn bij de polyneuritis der hoenders’ (blz. 334).

Van Dieren interpreteert dit aldus: Desniettegenstaande meende hij nog steeds reden te hebben, om een verband tusschen rijstvoeding en beri-beri te mogen ontkennen (*Beri-beri eene rijstvergiftiging*, blz 121). Later (blz. 133) maakt hij ervan, dat er volgens mij nog geen feiten bekend zijn, die op een verband tusschen voeding en beri-beri wijzen.

U voelt het verschil.

Een *verband* heb ik volstrekt niet *ontkend*, zelfs geen direct verband. Het zou ook al te onzinnig wezen om te zeggen dat de voeding er niets mee te maken heeft; bij welke ziekte is dat het geval? Maar Van Dieren heeft die uitlegging mijner woorden, welke hij gaf, noodig om er met emphase op te kunnen wijzen dat ik gedwaald heb, later van die dwaling, door de feiten gedwongen, ben teruggekomen en daar niet rond voor uit wil komen (speech in de *Geneesk. Kring, Kantteekeningen op Vordermans rapport*, blz. 3, 135). Dit is zijn vooropgezette meening omtrent mij, waarop ik in mijn polemieek doelde.

Mijn bedoeling was duidelijk. Ik zag de kippen atlijd ziek worden bij bepaalde voeding, onder andere steeds met gepelde rijst. Dezelfde rijst, die mijn bedienden in overvloed en zonder veel toespisjs zonder nadeel aten, maakte mijn kippen ziek. Dago met vleesch deed bij mijn kippen hetzelfde. Bij de beri-beri een veel minder duidelijk verband. Dezelfde rijst nu eens wel, dan eens niet vergezeld van beri-beri De voorzichtigheid eischte dus om alsnog te twijfelen aan de aethiologische identiteit van beri-beri en polyneuritis bij hoenders. Dit uitte ik dan ook nog in mijn jongste stuk over P.h.(blz. 126) en voegde er een nieuw argument aan toe, namelijk het niet ziek worden van apen bij rijstvoeding dagovoeding. Van Dieren zwijgt

daarover als een mof, omdat het niet in zijn kraam te pas komt.⁸ (Ik had vroeger een aap geobserveerd die van beri-beri lijders ziek was geworden zonder geheel [aan?] beri-beri analoge verschijnselen, en waarbij ook post mortem polyneuritis werd gevonden. Als dus rijstvoeding beri-beri gaf, had ik dit bij mijn apen mogen verwachten. Hiermee is door mij natuurlijk niet gezegd, dat apen nooit en te nimmer beri-beri kunnen krijgen door rijstvoeding. Wellicht moet er bij apen en menschen nog een bijkomende factor zijn, die bij hen meer toevalligerwijze, bij de Indische kippen altijd voorhanden is. (In Holland is het mij nog niet gelukt kippen door voeding met gekookte geheel gepelde rijst de ziekte te bezorgen!)

Mijn standpunt is eenvoudig van begin af geweest, dat ik niets absoluut heb willen beweren noch ontkennen zonder afdoende gronden. Van Dieren kan zich in zoo'n standpunt blijkbaar niet indenken, hij heeft het idee fixe: beri-beri is een rijstvergiftiging, en maakt van alles pasklaar voor die meening.

Hij noemt mij den officieelen beri-beri onderzoeker, stelt mij voor als een soort Minister van beri-berische zaken, die de macht had om alle hervormingen inzake beri-beri tegen te houden, en ze niet ingevoerd heeft, omdat dit gelijk zou staan met ongelijk bekennen. Er is geen woord van waar, hij weet dat zelf zeer goed, kon dit ten minste weten, de inlichtingen waren gemakkelijk genoeg te krijgen. In mijn Jaarverslag over 1888 deelde ik reeds mede dat de opdracht tot voortzetting van Pekelharings en Winkelmans onderzoekingen met de oprichting van het laboratorium verviel. Dat de Regeering ook van die meening was, bewijst wel dat zij mij nimmer onder andere naar aanleiding van Van Dieren's geschriften om advies gevraagd heeft. Dit is ook natuurlijk. Waar het er op aankwam naar het voorbeeld van hetgeen elders geschied was maatregelen te nemen, moest het initiatief daartoe uitgaan van den Chef van de Geneeskundige Dienst (deze is zoowel militair als civiel chef).

Eerst toen ik geheel eigen resultaten verkregen had, die ook praktisch van belang beloofden te zijn en ik daarin door de uitkomsten eeneronderhandsche enquête van Vorderman versterkt werd, ben ik er mee voor den dag gekomen om op het nemen van proeven bij gouvernementskostgangers aan te dringen. Dat ik van Dieren niet genoemd heb, laat zich gemakkelijk begrijpen. Hij heeft er mij den tijd niet voor gelaten. Dadelijk na mijn eerste kort bericht in *Insulinde* is hij aan het schetteren gegaan. Ik wilde mij niet aanstonds in theorieën verdiepen en had dus geen reden de rijstvergiftihypothese, waarin ik trouwens in 't geheel niet geloof, te gaan [onleesbaar]. Integendeel, ik moest mij strikt aan de waarneming houden, er was en is ook nu nog niets met zekerheid bewezen omtrent het voorkómen van beri-beri door rijst en zilvervlies. De zaak is ook nu nog *in onderzoek*, dit heb ik altijd op den voorgrond gesteld. Ik zelf heb nergens mij met beslistheid in die kwestie uitgelaten, het is al wederom van Dieren die mij dat laat doen (*Kritiek op Vordermans rapport*, blz. 2; blz. 135-136). Wat ik over de kwestie geschreven heb in *Janus*, in het *Nederlandsch Geneeskundig Tijdschrift* en in *Insulinde*, wat ik in de Akademie gezegd heb, toont alles een groote reserve

⁸ P.h e st. blz. 117.

van mijn kant. De mededeeling in de Akademie geschiedde ook *namens* Vorderman⁹, dus voordien verantwoordelijk; Van Dieren verzwijgt dit. Ik twijfel niet of Vorderman zal Van Dieren's beschuldigingen met succes kunnen weerleggen, ik zou er ook een boekje over open kunnen doen, doch heb met opzet dat geval onbesproken gelaten. Volgens Van Dieren (*Kritiek op Vorderman's rapport*, blz. 1 en verder; blz. 65-66) heb ik er op gewezen, dat er nog geen feiten bekend waren, die op een direkt verband tusschen beri-beri en rijstvoeding wijzen, om dan te kunnen zeggen, die feiten zijn er nu wel en je hebt ze naar mij te danken.

Niets is minder waar. Ook na Vorderman's bevindingen zijn er mijns inziens nog geen feiten, die *dringen* tot het aannemen van een *direkt* verband. Immers in een aantal gevangenissen waar geheel gepelde rijst verstrekt werd, kwam toch geen beri-beri voor. Zelfs Van Dieren mag dit direkt verband niet aannemen. Hij mag niet zeggen: er is een direkt verband tusschen rijstvoeding en beri-beri (in den zin zooals ik bij mijn hoenders in Indie vond, die *altijd* ziek werden), maar alleen er is een indirect verband tusschen rijstvergift en beri-beri. En daar nu het rijstvergift zeer problematisch is, geldt hetzelfde voor dat verband. Iets anders is als men niet verder gaat dan te zeggen, wat reeds bij herhaling door anderen vóór Van D. gezegd is: er is een zeker verband tusschen rijstvoeding en beri-beri. Ik heb dat nooit ontkend, maar had geen reden er mij in positieve zin over uit te laten tot op het bekend worden van Vorderman's resultaten. Die waren rechtstreeks uit mijn onderzoekingen voortgevloeid en daar mocht ik mij dus iets van toe eigenen. En nu heb ik naar aanleiding daarvan ook nergens gezegd: er bestaat een *direkt* verband, waar dat aan den *aard* der rijstvoeding een overwegende invloed moet worden toegekend (Akademieverslag blz. 11). Van Dieren in zijn laatste polemieek verdonkeremaant dit woord ['aard'] weer en maakt er van: aan de rijstvoeding enz. (blz. 990).

Aard der rijstvoeding echter niet in den zin van al of niet een vergift bevattend, dus ook hier slechts schijnbaar overeenkomst met Van Dieren. Ik zal hier nu verder niet over uitweiden, ik zou dan de geheele verhandeling wel kunnen overschrijven, die ik onder handen heb, waarin ik mij echter zoo min mogelijk in een polemieek met Van Dieren zal inlaten.

Nog enkele staaltjes van zijn scheeve voorstelling te mijnaart!

In de Akademie wees ik er op dat Vorderman tot geheel *soortgelijke* uitkomsten was geraakt als ik betreffende een zeker punt en ik voegde er bij, waarin die uitkomsten bestonden (Ak. Verslag, blz. 9). Ik bedoelde dus uitkomsten, die in het zelfde kader pasten, volstrekt niet indientieke uitkomsten, (uitkomsten dus in alle opzichten aan elkaar gelijk waren). Toch geeft Van Dieren er hardnekkig de laatste uitlegging aan.¹⁰ Toch blijkt uit mijn geheele mededeeling, dat ik nergens den indruk heb willen [verstrekken], alsof Vorderman ook iets

⁹ Ik zie dat dit niet in 't verslag vermeld is, maar 't is er toch uit op te maken en ligt ook in den aard der zaak. Vorderman is correspondent.

¹⁰ K.V.R. blz. 69.

over het ontstaan van beri-beri door versch gepelde rijst had waargenomen. Ik citeerde immers Vorderman's woorden.

In *Insulinde* (no. 42) staat het een en ander van mij, waarin Van Dieren gegrasduid heeft. Hij verwijt me dat ik de proef te Batavia meer wetenschappelijk vind dan die te Soerobaya (n.b. op *mijn* instigatie genomen) en zal het tegendeel bewijzen. Van Dieren verzwijgt echter dat ik gezegd heb: meer wetenschappelijk "in zooverre, als men te Batavia de lijders in twee helften verdeeld heeft, waarvan alleen de eene gekookte roode rijst krijgt, terwijl de andere helft de gewoone voeding behouden heeft".

Men zal toch toestemmen dat men zonder die contrôle groot gevaar loopt, in de fout van het post hoc propter ergo propter hoc te vervallen.

Hij vindt het beter om proeven ter *voorkoming* van ziekte, dan tot *genezing* te nemen en doet of ik er anders over denkt. Hij weet wel beter, want even te voren had ik gezegd (l.c.), dat ik een proefneming had willen nemen op de inlandsche bemanning van een marineschip en dat ik de *faute de mieux* het [onleesbaar] te Batavia als proefterrein gekozen had. Ook het resultaat dezer proef stelt hij scheef voor. Als ik zeg dat het niet "sprekend" was, legt hij dat zoo uit alsof er in geheel geen beterschap te bespeuren was. Maar dit is niet zoo, er was wèl beterschap, maar bij *beide* partijen en zij bewees dus niets, noch pro noch contra. Een proef, waar ik me eenvoudig zeer voorzichtig over uitliet, heeft Van Dieren zeer onvoorzichtig ten mijnen nadeele uitgelegd. -

Ik geloof dat ik U met het bovenstaande overtuigd heb niet te veel gezegd te hebben toen ik Van Dieren van onbetrouwbaarheid beschuldigde. Als U niet anders deed dan dit openlijk verklaren op grond van de door U ter vergelijking ingeziene stukken, zou mij dit reeds veel waard zijn.

U kunt overigens voor dit mijn schrijven gebruik maken, zooveel U nodig dunkt.

Van Dieren meet altijd met twee maten; tegenover feiten of meeningen, die niet met de zijne kloppen, negeert hij of breekt af, wat hij daarentegen gebruiken kan, wordt zonder kritiek overgenomen.

Schenke (*Archiff. Schiff u. Tropenhygiene*, S. 339) zegt terecht van hem: 'Zur Stutze seiner Behauptung trägt Verfasser aus der Literatur alles zusammen was sich ja findbar derselben vermuthen lässt, ohne jede Kritik alte und neue zuverlässig und wertlose Arbeiten und Zeitungsnotizen benutzend - er nennt dies die Kritisch-historische Methode.'

Terwijl hij zelf terstond gereed is met de grofste beschuldigingen, vliegt hij op bij de minste aanmerking zijner tegenstanders. Ik heb hem, volgens zijn bewering, nu ook al van kwade trouw beschuldigd. 'Wien de schoen past' etc. Ik deed niet verder dan hem zijn eigen woorden te overdenken geven.

Zijn stuk in het *Handelsblad* heb ik niet gelezen, ik heb er wel van gehoord maar voelde weinig aanvechting er kennis van te nemen.

Ik heb met de verzending van dit schrijven langer moeten wachten dan mij lief was, omdat ik een der voornaamste stukken miste en dit nu pas uit Leiden ontving.

Geloof mij, met collegialen groet

Uw dn.

C. Eijkman

Legenda [in handschrift van Eijkman]

B.b.R.: *Beri-beri een rijstvergiftiging* (boek) [Van Dieren]

P.h.: Polyneuritis bij hoenders. 1^e Jaarverslag Laboratorium, 1889, 2^eid[em], 1895 [Eijkman]

K.V.R.: *Kantteekeningen op Vorderman's Rapport* [Van Dieren]

G.T.: *Weekblad van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* 1897, 1^e en 2^e dl.